

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A VÁROSI KÖZFORGALMÚ SZEMÉLYKÖZLEKEDÉSI RENDSZER SZTOCHASZTIKUS FOLYAMATAINAK HATÁSA A SZOLGÁLTATÁS MINŐSÉGÉRE

Szerző: Denke Zsolt
okleveles közlekedésmérnök

Témavezető: Kövesné dr. habil. Gilicze Éva
egyetemi tanár, az MTA doktora

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Közlekedésmérnöki Kar
Közlekedésüzemi Tanszék

Budapest

2003

1. KUTATÁSI FELADAT ÉS MÓDSZEREI

Világjelenség, hogy a népesség egyre nagyobb hányada városokban él. Magyarországon – a világtendenciának megfelelően – a lakosság közel kétharmada él városokban, közülük nyolcnak 100 ezernél is több lakosa van. Habár a hazai nagyvárosok lélekszáma az utóbbi évtizedben folyamatosan csökken, az őket körülvevő városkörnyéki, elővárosi területek népessége a szuburbanizációnak köszönhetően növekszik.

A városok szétterülésének oka a jelenlegi technikai színvonal által gerjesztett mobilitás, illetve a városokban tapasztalható romló életminőség, amelyre az emberek egyre érzékenyebbé válnak, és válaszul – ha megtehetik – kiköltöznek a városmagokból. A technikai színvonal emelkedése növekvő helyváltoztatási távolságokat eredményez. A közlekedési rendszerben az eljutási sebesség növekedésének hatására a helyváltoztatásra fordított összes időfelhasználás nem csökken, hanem állandó marad. A nagyobb sebességű közlekedési eszközökkel elérhető időnyereséget az emberek nem egyéb tevékenységekre, hanem újabb, illetve nagyobb távolságú utazásra fordítják. Ez is hozzájárul a terület-felhasználás változásához, a városok, lakóterületek szétterüléséhez, más funkciók (munkahelyek, bevásárlási, szórakozási lehetőségek) koncentrációjához. Az átlagos napi utazásszám és utazási távolság növekedését mutató felmérések az elméletet alátámasztják, amelyet az utazási idők állandóságának neveznek.

A városok, városias területek lakhatóságát, életminőségét jelenleg negatívan befolyásolja a közlekedés. A városi közlekedést napjainkban egyre gyakrabban jellemzi torlódás a közutakon, csúcsidei zsúfoltság a közforgalmú személyközlekedésben, miközben a kisforgalmú időszakokban növekszik a közforgalmú személyközlekedési eszközök követési ideje. Növekszik az eljutási idő, romlik a közúti közlekedésbiztonság, összességében csökken a közlekedés minősége. A városi közlekedésből komoly környezeti hatások származnak: levegő- és zajszennyezés, vibrációs terhelés, az infrastruktúra növekvő terület-felhasználása, amelyek növekvő társadalmi költségeket eredményeznek. Mindezek a problémák indokolják, hogy a városokban környezetileg fenntartható, városi életminőséget javító közlekedési rendszert kell kialakítani.

A városi személyközlekedési rendszerben a közforgalmú közlekedés és az egyéni gépjármű-közlekedés aránya meghatározó. A közforgalmú személyközlekedés

költségeit, terület-felhasználását, energiaszükségletét és környezeti terhelését tekintve előnyösebb a társadalom számára, mint az egyéni gépjármű-közlekedés, amely azonban térbeli és időbeli rendelkezésre állás, gyorsaság, kényelem szempontjából jobb minőséget nyújt használója számára. E két fő mobilitási forma közti helyes munkamegosztás kialakítása kulcsfontosságú az ismertetett problémák leküzdéséhez, a fenntartható városi közlekedés megvalósításához.

A városi közlekedés környezetileg fenntartható fejlesztése a városi közlekedéspolitikai nemzetközileg elfogadott feladata. Ennek során a közforgalmú személyközlekedés előnyének biztosítását és az egyéni gépjármű-közlekedés további növekedésének mérséklését kell megvalósítani.

A fenntartható városi közlekedési rendszer kialakításának egyik eszköze megfelelő minőségű közforgalmú személyközlekedés működtetése. Azonban a közforgalmú személyközlekedés minőségi mutatóinak minden határon túli javítása önmagában nem tudja a romló munkamegosztási arányok alakulását megfordítani, – a személygépkocsi közlekedés előnyei és szubjektív tényezők miatt – legfeljebb a romlás ütemét lassítani, megállítani. Ezért alkalmaznak kétirányú, ún. húzó és visszatartó intézkedéseket, amelyekkel a két fő motorizált városi személyközlekedési módot egyszerre célozzák meg. A húzó intézkedések a közforgalmú személyközlekedés minőségének javítására, míg a visszatartó intézkedések a személygépkocsi használat kedvezőtlenebbé tételére irányulnak.

A közlekedési tudományon belül a városi közlekedésnek és azon belül a városi közforgalmú személyközlekedésnek önálló szakterületté fejlődése az elmúlt néhány évtizedben következett be, ezért a vonatkozó hazai és külföldi irodalom is csak rövid múltra tekint vissza. A városi közforgalmú személyközlekedés tudományos szintű tárgyalása a vasúti és közúti közlekedési tudomány irodalmában gyökerezik.

A XX. század közepén felismerték, hogy a közlekedési folyamatok törvényszerűségeit determinisztikus szemlélettel csak korlátozottan lehet vizsgálni. A közlekedési rendszerben jelentkező véletlenszerű tényezők miatt az egyes események, folyamatok ingadozásokkal valósulnak meg. A valószínűségelmélet segítségével kellően jó eredményeket adó modellekkel képezhetik le a közlekedési rendszer törvényszerűségeit.

A vasúti közlekedésben, a XX. század második feléig legjelentősebb közlekedési ágban dolgoztak ki először valószínűségelméleti alkalmazásokat az infrastruktúra tervezéséhez és az üzem forgalom-lebonyolítási feladataihoz, amelyeket később a

többi közlekedési ágban is alkalmaztak. A valószínűségelmélet két alkalmazási területét, a matematikai statisztikát és a tömeg-kiszolgálási vagy más néven sorbanállási elméletet használták a vizsgálatok során. A vasúti üzem véletlenszerű, sztochasztikus jellegének vizsgálatát *Potthoff* alapozta meg. A több kiadást is megért, összesen ötkötetes „Közlekedési áramlástan” (Verkehrsströmungslehre) című művével a közlekedési technológia drezdai iskoláját teremtette meg, amely a közlekedési technológia sztochasztikus koncepciójának kialakítását is tartalmazza.

Potthoff és tanítványai a vasúti üzemtanból kiindulva valamennyi közlekedési ág közlekedési technológiáját részletesen kidolgozták. A drezdai iskolából *Rüger* a városi közforgalmú személyközlekedés üzemét az 1960-as évek óta tanulmányozta, a városi közforgalmú személyközlekedést tárgyaló könyvében a forgalomlebonyolódás sztochasztikus jellegét is bemutatja [11].

A közlekedési folyamatokat az 1960-as évek végétől *Gilicze* és *Pálmai* kutatták sztochasztikus szemléletben, akik a tömegközlekedési folyamatot leíró fordulódót a matematikai statisztika módszereivel vizsgálták [8]. E vizsgálatokat a menetrendszerkesztés és forgalomirányítás területén is alkalmazták.

Hertel a drezdai EIPOS kézikönyvben [5] a személyközlekedési rendszerek általános minőségi kritériumait mutatta be, amelyekkel a rendszerek minőségének aggregát összehasonlító értékelése végezhető. A hazai szakirodalomban a személyközlekedés minőségi kritériumait *Gilicze* publikálta [7]. Egy közlekedési részrendszerre szűkítve, a közforgalmú személyközlekedés térbeni-időbeni minőségi ismérveit és a minőséget javító intézkedéseket is tárgyalta *Gilicze* [9].

A minőség és a hozzá tartozó segédfogalmak, valamint a minőségi hurok, a teljes körű minőségirányítás (TQM) *Hertel* és *Weigel* [13] előadásaiban jelentek meg. Minőségügyi fogalmakat lexikonszerűen bemutató hazai könyvet *Kondor* szerkesztésében egy szerzői kollektíva készített [10]. A városi közforgalmú személyközlekedés minősége tárgyban az Európai Unió *Quattro* projektje keretében született tanulmány, amelynek készítésében hazánkból *Monigl* és munkatársai vettek részt. A kutatási munka keretében a minőségügyi fogalmak városi közforgalmú személyközlekedési adaptációján kívül a közforgalmú személyközlekedés egy újabb minőségi modelljét dolgozták ki a *Quattro* kutatói [1]. A hazai közforgalmú személyközlekedés minőségéről a szolgáltató (közlekedési vállalat) részéről legújabbban *Bősze* és *Jangel* publikáltak.

Gilicze és *Pálmai* módszert dolgoztak ki a városi közforgalmú közlekedési viszonylatok zavarainak vizsgálatára, amely a követési idők statisztikai vizsgálatán alapult [4]. *Lányi* és *Klár* könyvében a városi felszíni közforgalmú személyközlekedést befolyásoló zavarokat, azok hatásait és a következmények csökkentésének forgalomtechnikai és forgalomirányítási eszközeit és forgalomszabályozási modellrendszerét megvalósító szimulációs eljárásokat foglalta össze [6]. A jelzőlámpás csomópontok forgalomirányításának elméleti háttérével és gyakorlati megvalósításával *Maklári* foglalkozik hazánkban, aki konkrét csomóponti példán keresztül a közforgalmú személyközlekedést előnyben részesítő rendszer tervezését, létesítését és működését is bemutatta. *Nagy* a Budapesti Közlekedési Vállalat felszíni viszonylatainak forgalomirányító rendszereit, a fő autóbuss viszonylatokat irányító Automatikus Vonali Megfigyelés (AVM) rendszert és a többi autóbuss, valamint a trolibusz és a közúti vasúti viszonylatokat irányító Diszpécser Irányító Rendszert (DIR) is bemutatta azok fejlesztése során. *Tóth* Közúti közlekedési informatika jegyzetében kitűnően összefoglalta a közforgalmú személyközlekedési eszközök irányítási folyamatát, a jelenlegi fejlett irányító rendszerek főbb megoldásait [12].

A közforgalmú személyközlekedés előnyét biztosító intézkedéseket konkrét példákkal és számos német városból származó számszerűsített eredményekkel szemléltetik *Fischer* és társai [2]. A *német közforgalmú személyközlekedési szolgáltatók egyesülete* a telematikai eszközök alkalmazását mutatta be számos német példán.

Knoflacher a hagyományos autóbusszöböl és a negatív öböl forgalomtechnikai, közlekedésüzemi szemszögből történő összehasonlításával rámutatott arra, hogy a közlekedők szokásait a közforgalmú közlekedést előtérbe helyező „intelligens” közlekedéstervezéssel lehet, és közlekedéspolitikai okokból kell is befolyásolni.

A sztochasztikus rendszerek vizsgálatának egyik eszköze a számítógépes szimuláció, amely sikeresen alkalmazható akkor, amikor a bonyolult rendszerek elemei közti kapcsolatok leírása a véletlent is figyelembe vevő analitikus matematikai módszerekkel már megoldhatatlanná válnak. A hazai tudományos élet egyik úttörő jellegű munkájában *Dobay* foglalkozott városi autóbuss viszonylat számítógépes szimulációjával. *Vásárhelyi* a közúti forgalom lefolyásának szimulációját tárgyaló könyvében a további lehetséges sztochasztikus szimulációs kutatómunkák között említi a városi közforgalmú személyközlekedési járművek mozgásának szimulációját.

Horváth objektumorientált programozási módszerrel közforgalmú személyközlekedési hálózat szimulációját megvalósító programot készített.

Az értekezésben a városi közforgalmú személyközlekedési rendszerrel foglalkozom, azon belül a felszíni, a konkurens egyéni gépjármű-közlekedés által is zavart alágazatokra szűkítem vizsgálataimat.

Az értekezés célja annak bemutatása, hogy

- a városi közforgalmú személyközlekedés korlátozottan sztochasztikus rendszer,
- a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer sztochasztikus folyamatai zavaró hatások következménye,
- a városi közforgalmú személyközlekedés szolgáltatási minőségét befolyásolják a rendszer sztochasztikus folyamatai,
- a városi közforgalmú személyközlekedés sztochasztikus folyamatainak következtében a szolgáltatási minőség színvonala csökken, amelyet az utasok és az ellátásért felelősök meghatározott minőségi paramétereken keresztül érzékelnek, és
- a városi közforgalmú személyközlekedés sztochasztikus jellegét milyen intézkedésekkel csökkenthetjük, amelyekkel a szolgáltatási minőség színvonalát egyben emelhetjük.

A kitűzött célok elérése érdekében forgalomfelvételeket készítettem és kutatásokat végeztem. A forgalomfelvételek eredményeit a matematikai statisztika módszereivel értékeltem. A tapasztalt eloszlásokat elméleti eloszlásokkal közelítettem. A városi közforgalmú személyközlekedési rendszerben lejátszódó folyamatok eloszlásait rendszereztem. A városi közforgalmú személyközlekedés alapfolyamatait elemeztem, amelyből kiindulva a városi közforgalmú személyközlekedési rendszert valószínűségelméleti megközelítésben modelleztem. A modellezés során meghatároztam a zavarok bekövetkezésének helyeit, amelyek a folyamatok sztochasztikus jellegét okozzák. Feltártam a sztochasztikus városi közforgalmú személyközlekedési folyamatok hatását a szolgáltatási minőségre. Összegeztem, hogy mely minőségi ismérvekben jelenik meg a sztochasztikus folyamatok hatása. Módszert dolgoztam ki a sztochasztikus városi közforgalmú személyközlekedési folyamatok értékelésére. Végül rendszereztem azokat az intézkedéseket, amelyekkel a sztochasztikus hatásokat csökkenteni, a szolgáltatási minőséget növelni lehet.

2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, TÉZISEK

Események Elméleti eloszlások		Szemlélet										Megjegyzés	
		Frekvencia		Idő									
		Járműérkezés	Utasérkezés	Fordulóidő				Követési idő	Közös követési idő	Többszörös követési idő	Menetrendi időrendtől eltérés		Sebességek (pl. menet-, utazási, eljutási)
				Végállomási tartózkodási idő	Menetidő	Megállóhelyi tartózkodási idő	Feltartóztatási idő (zavaridő)						
Folytonos	Normális			•	•	•		•		•		$\nu < 0,3..0,4$	
	Erlang					•		•				$0,3..0,4 < \nu$ és $\nu < 0,65..0,8$	
	Negatív exponenciális					•	•		•			$\nu > 0,65..0,8$	
	Kettős, tükrözött exponenciális									•		$\nu > 1,0$ a teljes adatsorra	
Diszkrét	Hiper-geometriai	•										Véges hosszú megfigyelési idő	
	Binomiális	•										Végtelen hosszú megfigyelési idő	
	Poisson	•	•										

Jelmagyarázat:

- Tapasztalati és elméleti eloszlások között fennálló, szakirodalom, illetve forgalomfelvételeim alapján bizonyított kapcsolat.

ν Relatív szórás, a szórás és az átlag hányadosa.

1. táblázat. A városi közforgalmú személyközlekedési folyamatok tapasztalati eloszlásait közelítő elméleti eloszlások

1. Forgalomfelvételeim alapján megállapítottam, hogy a városi közforgalmú közlekedési rendszerben lejátszódó folyamatok korlátozottan sztochasztikus jellegűek, amelyeket a *normális* eloszlás, az *Erlang* eloszlás, a *negatív exponenciális* eloszlás, a *kettős, tükrözött exponenciális* eloszlás és a *binomiális* eloszlás közelítik. *Poisson* és *hipergeometriai* eloszlásokra kutatásom során szakirodalmi példákat találtam.

A folyamatok eseményeit leíró elméleti eloszlásokat rendszereztem: a diszkrét eloszlásokkal frekvencia szemléletben, a folytonos eloszlásokkal időszemléletben közelítik a folyamatokat (lásd 1. táblázat).

A városi közforgalmú személyközlekedési rendszer folyamataiban a menetrendi kötöttségek, a térbeli zavaró hatások és az utazási igények együttes hatásaként a véletlen szerepe korlátozott, tehát a rendszer korlátozottan sztochasztikus. A rendszerezett eloszlások jó kiindulási alapot nyújtanak a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer sztochasztikus szimulációs vizsgálatához.

2. A városi közforgalmú személyközlekedési rendszerben lejátszódó, korlátozottan sztochasztikus folyamatok valószínűségelméleti modelljét készítettem el. A modell sztochasztikus szimulációs vizsgálat alapját képezheti, amellyel az egyes minőségjavító intézkedések hasznosságát és hatékonyságát lehet feltárni. Azonosítottam a szolgáltatói alapfolyamat – a *járatforduló* – és utas oldali alapfolyamat – az *eljutás* – összetevőit. Az alapfolyamatok időelemei, a fordulódő és az eljutási idő összetevői valószínűségi változók. A felépített modell a megállóhelyi folyamatot, ahol a két alapfolyamat összekapcsolódik, és a kapcsolódó folyamatokat mutatja be.

A modellben az utasok megállóhelyre érkezése és megállóhelyi száma, a járművek érkezése és időrendje (menetideje, követési ideje, megállóhelyi tartózkodási ideje), valamint a járművek utasforgalma valószínűségi változók. A járművek időrendjének ingadozása az időjárás, vezetési stílus és haladó, illetve álló forgalom okozta zavarok következménye. Ezekon kívül az utasok nem egyenletes megállóhelyre érkezése is zavart okoz.

Forgalomfelvételek alapján megállapítottam, hogy a járművek utasforgalmának ingadozása az utasok megállóhelyre érkezésében és a járművek időrendjében jelentkező ingadozások következménye.

A városi közforgalmú személyközlekedési eszközök nem egyenletes követése a járművek utasforgalmát erősen befolyásolja, amit regressziós görbékkel közelítettem. Az esetek többségében a másodfokú regressziós görbe és a regressziós egyenes illeszkedett legjobban. Azonban azonos követési idő esetében is erősen ingadozó a járművek utasforgalma, amelyet az utasok véletlenszerű megállóhelyi érkezésére vezettem vissza. Végül soron az utasok egyenlőtlen megállóhelyre érkezésének és a járművek sztochasztikus

időrendjének az együttes hatásaként jelentkezik a járművek egyenlőtlen utasforgalma.

3. A városi közforgalmú személyközlekedési rendszer sztochasztikus folyamatai és a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer szolgáltatási minősége közötti összefüggést határoztam meg. Bemutattam, hogy a sztochasztikus folyamatok a szolgáltatási minőséget csökkentik.

Megállapítottam, hogy a sztochasztikus jelleg a tervezett szolgáltatási minőség *követési idő*, *menetidő*, és a menetidőből következő *fordulóidő* ismérveiben jelenik meg.

Meghatároztam, hogy a megvalósított minőségből az utasok által közvetlenül és az ellátásért felelős által közvetve érzékelt minőségben a *kényelem* (férőhely-kihasználás), az *időbeli rendelkezésre állás* (követési idő, menetidő), a *pontosság* (követési idő és menetidő pontossága) és a *gyorsaság* (különböző sebességek) ismérvekben jelentkeznek a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer sztochasztikus jellege. Az ellátásért felelős által közvetlenül érzékelt minőségben a *gyorsaság* (keringési sebesség) és a *költséghedezeti fok* ismérvekben mutatkoznak a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer zavarai.

4. Minősítő rendszert dolgoztam ki a városi közforgalmú személyközlekedési rendszer megvalósított minőségének értékelésére. A megvalósított minőség követési idő, menetidő és sebesség ismérveinek értékeléséhez statisztikai vizsgálatokat végeztem.

Meghatároztam a menetidő statisztikai jellemzői változásának törvényszerűségeit a viszonylatok útvonala mentén. A menetidő keresztmetszetenkénti *szórás* és *terjedelem* adataira legjobban az $y = b \cdot x^a$ (ahol: $0 < a < 1$ és $b > 0$) alakú *hatvány* görbék illeszkednek. A menetidő *szórása* és *terjedelme* a viszonylat útvonala mentén a menetidőnél kisebb mértékben növekszik, ezért a menetidő keresztmetszetenkénti *relatív szórás* és az *egyenlőtlenségi mutató* adatai csökkenő tendenciájúak az útvonal függvényében, rájuk az $y = b \cdot x^a$ (ahol: $-1 < a < 0$ és $b > 0$) alakú *hiperbola* görbék illeszkednek legjobban. A menetidő *szórása* és *terjedelmének* számítását javaslom, míg a menetidő *relatív szórása* és az *egyenlőtlenségi mutató* számítását nem javaslom a zavar szint (illetve egyenletesség) vizsgálatára.

A megvalósított minőség sztochasztikus jellege viszonylatonként a követési idő, a menetidő és a sebesség ismérvek statisztikai jellemzőivel hasonlíthatók össze. A módszerrel a viszonylatok abszolút és relatív sorrendbe állíthatók, illetve egy viszonylat útvonalán belül meghatározhatók a zavarok helyei, a zavarokat csökkentő minőségjavító intézkedések beavatkozási helyei, valamint a módszerrel az intézkedések hatásossága is mérhető.

5. Rendszerbe foglalva javaslatot tettem a szolgáltató hatáskörén kívüli, illetve a szolgáltató hatáskörébe tartozó intézkedésekre, amelyek a városi közforgalmú közlekedési rendszer zavarainak csökkentését, és a szolgáltatási minőség növelését célozzák.

A szolgáltató hatáskörén kívüli intézkedéseket a jogszabályalkotás, a jogszabályok betartatása és a forgalomtechnikai intézkedések körébe rendeztem. A forgalomtechnikai intézkedéseket a megállóhely kialakítása, az út- illetve vasúti pálya kialakítása és a csomópontok kialakítása szerint csoportosítottam. A megállóhely kialakítása és az út- illetve vasúti pálya kialakítása kölcsönösen meghatározza egymást. Meghatároztam, hogy mely megállóhely kialakítás mely út- illetve vasúti pálya kialakítás esetében választható.

A szolgáltató hatáskörébe tartozó intézkedés a városi közforgalmú közlekedés forgalomirányítása, amelyet a meglévő közforgalmú közlekedési hálózaton különböző föld- illetve műholdbázisú telematikai megoldásokkal lehet megvalósítani. A forgalomirányító rendszerrel a zavarok hatásának csökkentésén kívül a tárgyalt vizsgálatok adatgyűjtése is megvalósítható.

3. AZ EREDMÉNYEK FELHASZNÁLÁSA, TOVÁBBFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

A városi közforgalmú személyközlekedést az egyéni gépjármű közlekedés térnyerése növekvő versenyre készíti. A városi közforgalmú személyközlekedés minőségének javítása a konkurens közlekedési móddal folytatott eredményes küzdelem egyik eszköze. Ráműtöttem a közlekedési rendszerben lévő zavarok következtében fellépő sztochasztikus folyamatok és a közforgalmú személyközlekedés minősége közti kapcsolatra, amely következtében csökken a közforgalmú személyközlekedés minőségi színvonala. A kidolgozott módszer lehetővé teszi a szolgáltatók számára a szolgáltatási minőség sztochasztikus ismérveinek viszonylatonkénti értékelését, a viszonylatok minőség szerinti rangsorolását és a minőségi színvonalat rontó zavarok fellépési helyeinek viszonylatokon belüli azonosítását.

A rendszerezett intézkedések a szolgáltató és az ellátásért felelős számára eszközöket adnak a zavarok csökkentésére. A forgalomtechnikai és telematikai intézkedéseket összehangoltan, egy viszonylat, útvonal teljes felülvizsgálatakor szisztematikusan érdemes alkalmazni, a kedvezőbb hatás elérésére. Az intézkedések hatásossága a szolgáltatási minőség sztochasztikus jellemzőinek értékelésére kidolgozott módszerrel ellenőrizhető.

Az értekezés témájának továbbfejlesztésére a telematikai és forgalomtechnikai rendszerek értékelési módszerei irányában nyílik mód. A különböző telematikai eszközökkel megvalósított forgalomirányítási rendszerek és stratégiák, illetve a különböző forgalomtechnikai intézkedések külön-külön történő, illetve egymással kombinált gyakorlati alkalmazásainak a szolgáltatási minőség javulásában lemérhető hatásosságát érdemes további esettanulmányok keretében kutatni.

A városokból városkörnyéki, elővárosi területekre történő kiköltözés, a szuburbanizáció következtében a kistávolságú, elsősorban munkamotivált helyváltoztatások a városi közlekedési rendszer helyett az elővárosi, városkörnyéki területeket is magában foglaló térségi közlekedési rendszerben bonyolódnak. A városi közlekedésben fellépő zavarok egyre inkább a térségi közlekedésben is megjelennek. Emiatt a közforgalmú személyközlekedési rendszer sztochasztikus folyamatait és szolgáltatási minősége közti összefüggések vizsgálatait a térségi személyközlekedési rendszerre is ki kell terjeszteni.

A térségi személyközlekedési rendszerben az utasáramlatok – a városi személyközlekedéssel ellentétben – térben és időben már kevésbé koncentráltak, ezért a térségi közforgalmú személyközlekedési rendszerben a közlekedési üzem szervezése eltér a városi közforgalmú személyközlekedési rendszerben szokásostól:

- egyrészt a szolgáltatók a járatokat nem viszonylatokba, hanem útirányokba, illetve járatcsoportokba szervezik,
- másrészt a járatok a városi közlekedésben megszokott követésnél ritkábban, emellett gyakran – ütemes menetrend hiányában – nem egyenletesen követik egymást a tervezett menetrend szerint sem.

A térségi közlekedésnél a megvalósított minőség értékelési rendszerében a követési idő statisztikai vizsgálatairól várhatóan a menetidő vizsgálataira helyeződik a hangsúly.

Közlekedési szövetségek jövőbeni megalakítása intézményes keretben teszi lehetővé ennek a feladatnak az elvégzését.

4. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÍTETT FONTOSABB PUBLIKÁCIÓK

1. Denke Zsolt: *Járatkövetési idő és járműkihasználtság összefüggésének vizsgálata*,
Folyóiratcikk, Városi Közlekedés, XXXIX. évfolyam, 5. szám, Budapest, 1999. 283-287. o.
URL cím: http://www.bkv.hu/varosikoz/vk1999_5/bkv12_506.htm
2. Denke Zsolt: *Vergleichende Analyse der Verkehrsqualität einer Euroregion* (Mentor: Prof. Dr.-Ing. habil. Éva Köves-Gilicze, TU Budapest, Dr.-Ing. habil. Erhard Weigel, TU Dresden)
Diplomamunka, Europäisches Integrationsstudium Verkehrsentwicklung 3. Matrikel, EIPOS, TU Dresden, 02.03.1998–24.04.1999
3. Denke Zsolt: *Untersuchung der Leistungsfähigkeit und des Leistungsverhaltens eines Straßenbahn-Endpunktes*,
Folyóiratcikk, Periodica Polytechnica, Ser. Transportation Engineering, Vol. 27, NO. 1-2, PP. 61-82 (1999)
URL cím: http://www.pp.bme.hu/tr/1999_1/pdf/tr1999_1_05.pdf
4. Denke Zsolt: *Villamosvasúti fejevégállomás forgalom-lebonyolódásának vizsgálata a budapesti Etele téri végállomás példáján*,
Folyóiratcikk, Városi Közlekedés XL. évfolyam, 5. szám, Budapest, 2000. 271-277. o.
URL cím: http://www.bkv.hu/varosikoz/vk2000_5/bkv12_03.htm
5. Denke Zsolt: *Városi közforgalmú közlekedési rendszer sztochasztikus jellegének hatása a szolgáltatás minőségére*,
Folyóiratcikk, Városi Közlekedés, XLII. évfolyam, 3. szám, Budapest, 2002. 159-164. o.
6. Dr. Ruppert László – Denke Zsolt: *A közlekedési tárca szerepe a városi közlekedés fejlesztésében*,
Folyóiratcikk, Városi Közlekedés, XLII. évfolyam 6. szám, Budapest, 2002. 318-321. o.

5. AZ ÉRTEKEZÉSHEZ FELHASZNÁLT LEGFONTOSABB FORRÁSMUNKÁK

- [1] Az EU 4. kutatás-fejlesztési keretprogramja által támogatott Quattro projekt zárójelentése, 1998. június
- [2] Fischer, H. - Grund, R. - Lindner, P. - Pieper, F. - Reichelt, P. - Sacre, A.: Leitfaden zur ÖPNV Beschleunigung 1988.
- [3] Forschung zukünftiger sozioökonomischer und siedlungsstruktuiertes Veränderungen für die Gestaltung des ÖPNV, Forschung Stadtverkehr, Heft 41, Sonderheft 1988. 49-50. oldal
- [4] Gilicze Éva – Pálmai Géza: Városi tömegközlekedési járműáramlatok időrendjének elemzése sztochasztikus módszerekkel, Közlekedéstudományi Szemle, XXVII: évfolyam 5. szám, Budapest 1977. 207-216. oldal
- [5] Hertel, G. - Lehmann, G. - Mittag, M. - Woda A. (Hrsg.): Verkehrsentwicklung und Verkehrssystemtechnik, 3.1 fejezet: Verkehrssystemtheorie (G. Hertel), EIPOS Nachschlagewerk Drezda, 1994.
- [6] Klár András – Lányi Péter: A városi közforgalmú közlekedés irányítása, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1990.
- [7] Kövesné dr. Gilicze Éva: A városi személyközlekedési rendszer értékelése minőségi ismérvek alapján, Városi közlekedés, XXXVI. évfolyam 5. szám, Budapest 1996. 267. oldal
- [8] Kövesné Gilicze Éva - dr. Pálmai Géza: A városi tömegközlekedési vonalak fordulódő-elemzése matematikai statisztikai módszerekkel, Közlekedéstudományi Szemle, XVII. évfolyam, 5. szám, Budapest 1967. 212-217. oldal
- [9] Kövesné dr. Gilicze Éva: Térségi közösségi közlekedés minőségi kérdései, XII. Városi közlekedési konferencia, Eger, 1999. szeptember 30- október 1. valamint: Városi közlekedés, XL. évfolyam 2. szám, Budapest 2000. 92-93. oldal
- [10] Mi Micsoda a Minőségügyben? Korszerű minőségi fogalmak és betűszavak (szerk.: Kondor István), GTE Ipari Minőség Klub, 1997.
- [11] Rüger, Siegfried: Betriebstechnologie städtischer öffentlicher Personenverkehr, 6. fejezet Betriebsablauf (Üzemlembonyolódás) 98-122. oldal, 3. átdolgozott kiadás, Transpress, Berlin, 1986.
- [12] Tóth János: Közúti információs rendszerek és tervezésük. Kézirat. Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest, 1998.
- [13] Weigel, E.: Verkehrssystemtheorie, előadássorozat, TU Dresden, 1998-99.

